

ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

רשימת זכרונות

כתובים בידי הרבנית הצדקנית

מרת חנה ע"ה ז"ל

אשת כ"ק הרה"ג והרה"ח המקובל

מוהר"ר ר' לוי יצחק

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

הוריו של כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

"אוצר החסידים"

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים ושתיים לבריאה

RESHIMAS ZICHRONOS

KESUVIM BIDEI HARABANIS HATZIDKANIS
MARAS CHANA

INSTALLMENT 11

Published and Copyrighted © 2011
by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY

770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / Fax (718) 774-2718
editor@kehot.com

Orders:

291 Kingston Avenue / Brooklyn, New York 11213
(718) 778-0226 / Fax (718) 778-4148
www.kehot.com

All rights reserved.

The Kehot logo is a trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

Manufactured in the United States of America

נסדר והוכן לדפוס על ידי חיים שאול בן חנה

נדפס בדפוס: The PrintHouse 538 Johnson Ave. Brooklyn N.Y. 11237 (718) 628-6700

ב"ה.

פתח דבר

הננו מו"ל בזה חוברת יא של „זכרונות" שנרשמו ע"י הרבנית הצדקנית מרת חנה ע"ה, אמו של כ"ק אדמו"ר זי"ע.

בהוצאה זו, באה הרשימה כפי שנעתקה מכתב־ידה של הרבנית, ולאח"ז גם בתרגום ללה"ק, ובתוספת ציונים והערות בשוה"ג, כמבואר בפרטיות ב„פתח דבר" לחוברת הראשונה.

*

ויהי רצון שההוספה בהפצת המעיינות חוצה, תזרז את הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש.

מערכת „אוצר החסידים"

ערב חנוכה, ה'תשע"ב
ברוקלין, נ.י.

„מה נאכל“

עס 207 האָבן זיך אַלעמאַל באַוויזן נייע אידן פון די עוואַקואַרטע שטעט. צווישן זיי זיינען אויך געווען עטליכע באַקאַנטע. איבעראַל האָט מען אונז געוואוסט.

פון איין זייט איז געווען איינגענעם וואָס עס ווערט אַ ביסל אַ ישוב פון אידן, פון דער אַנדער זייט, האָט זיך עפעס מער דערפילט די השתנות פון דער לאַגע בכלל, און טאַקע בגשמיות, געווען גאַנץ ניט געשמאַק.

מען האָט אונז געוואָלט העלפן, נאָר אַז מען דאַרף אַנקומען צו אַזאַ הילף, איז קיין גרויסע הרחבת־הדעת איז דאָס ניט. אפילו די גרעסטע בכבוד־יקע באַציאונג וואָס קען זיין איז געווען, מען פלעגט שוין קומען פשוט צוגיין זיצן פאַרבריינגען אַ ביסל. מיר האָבן זיך שוין פון דעם אַפגעוואָוינט.

עס זיינען דאָך אַנגעקומען גאַנצע פאַמיליעס, פלעגן מענער און פרויען קומען צו אונז באַזוכן, מען פלעגט קומען נאָך אַן עצה אַמאַל, עס איז עפעס געוואָרן אַ ביסל ענליך אויף אַ לעבן. נאָר די אַוועק־געגאַנגענע צייט האָט געהאַט אַ גרויסן ווירקונג, און עס האָט זיך זייער געטראַכט וואָס וועט זיין ווייטער.

עס איז שוין געוואָרן די גרויסע היצן. דער געזונט איז געוואָרן שוואַכער, און פון דער היים, איז מען צוליב דעם פלאַקער פון דער מלחמה געוואָרן אינגאַנצן אַפגעריסן. נאָר עס פלעגן זיך דורכרייסן בריף פון דורכפאַרער וואָס זיינען געלאָפן פון זייערע שטעט אין ווייטע מקומות. דאָס האָט דערמאַנט אויף דעם לעבן מיט גוטע פריינט, ניט אַזוי עלענט. נאָר די שאלה פון „מה נאכל“ איז געשטאַנען גאַנץ שטאַרק. עס איז ניט איינגענעם צו רעדן וועגן דעם אַזויפיל, נאָר אַזויפיל צייט אַז מען

---

207) כאַן מסתיים תיאור התקופה הראשונה של הגלות (ת״ש־ת״א) על סדר הזמנים. מכאן עוברת הרבנית לתיאור כללי וממצה של השנים הבאות, ולאחר־מכן חוזרת לתיאור מפורט של השנה האחרונה (ת״ד).

דער־עסט ניט, און צייטנווייז הונגערט מען פשוט, ווערט דאָס די עיקר מחשבה פון דעם עקזיסטענט, עס ווילט זיך לייגן כחות אויף ניט פארלוירן גיין, און עס איז שטענדיק אַ מורא וואָס וועט זיין מאַרגן.

* * *

אַ סגולה צו פאַרטרייבן פליגעלעך

אלעמאַל זוכן מקומות אויף געפינען מעל, מען זאָל קענען באַקן „לעפּיאַשקעס“²⁰⁸, דאָס זיינען אַזעלכע פּלעצלעך אויף הויוען אָדער אויף „סאָדע“²⁰⁹, אויף אַפּבאַקן דאָס, זיינען מיר אַרויסגעגאַנגען – דער עיקר איך, אים האָב איך געוואָלט פאַרהיטן פון דער אַרבעט – אַנרייסן פון דער ברענעדיקער זון, פאַרטריקנטע קליינענקע ביימדעלער, אָדער אַזעלכע גראַבע גראַז, וועלכע זיינען געווען אַזוי אויסגעטריקנט אַז זיי האָבן געברענט ווי שטרוי. אין אַ רגע אָבער, האָט עס אויסגעברענט און מען האָט געדאַרפט וואָס מער אַנקלייבן.

בייטאַג, בעת די זון האָט געברענט האָט מען ניט געקענט גיין, און ביינאַכט, ווען עס איז געווען קילער, האָבן געביסן די קאַמאַרעס¹²⁹, און מען האָט זיך אויך געדאַרפט היילן מיט דער אַרבעט. דאָס הייסט אַנקלייבן די „פרוטען“²¹⁰ פאַרטריקנטע שטעקלעך, און אַריינגיין צוריק אין צימער וואו עס איז געווען אַלץ פעסט פאַרמאַכט, אַז די קאַמאַרעס זאָלן ניט קענען אַריין אינעווייניק.

נאָך איז געווען אַ סגולה צו פאַרטרייבן די פליגעלעך, צו מאַכן אַ געדיכטן רויך, ווען מען האָט געוואָלט אַ ביסל זיצן אויף דער לופט, נאָך דעם שווערן טאַג, האָט מען געמוזט אַנצינדן אַזעלכע זאַכן וואָס זאָלן ניט מאַכן קיין פייער, עס זאָל ניט ווערן פון דעם קיין ליכטקייט, נאָר אַ פינצטערער רויך. דאָרט איז אַפּט שטאַרקע ווינטן, איז אַז בעת אַט דעם הייצן, אַז דער ווינט האָט אַ בלאַז געטאַן גלייך אין פנים מיט דעם רויך פון די בלאַטיקע שטרוי, איז דאָס געווען ניט גאָר קיין געשמאַקער טעם.

(208) עוגות.

(209) "סודה לשת"י" (חומר לאפי').

(210) זרדים.

עס האָט אָבער אַ סך געהאַלפן, די פליגעלעך זיינען פון דעם רויך ניט געוואָרן. נאָר מען ווערט עפעס אַטראַפירט און צוגעוואָוינט צו דעם. מיר פלעגן דעמאָלט לאַכן און זוכן עצות אויף צו באַהאלטן זיך פון די שלעכטע געסט.

אַזוי איז געגאַנגען די זומערדיקע חדשים, עס האָט זיך אַלץ געהאַנדלט וועגן באַזאָרגן זיך אויף ניט ליידן קיין הונגער, אַלעמאָל, אין אַן אַנדער אופן, האָט מען באַקומען: אַמאָל סאָרטן גרויפּען²¹¹ אַזעלכע, אויף קאָכן קאַשעס, מעל, קוקורוזע – דאָס איז צוריענע אַרבעס.

ווען ביי אונז זיינען די פינאַנסן געווען בעסערע, האָט מען דאָס געמאַכט מיט מילך און פוטער, איז דאָס געווען זייער זעטיק און גוט.

איך געדיינק אַז איך בין אַמאָל אַריינגעגאַנגען אין אַ שטוב, אויך וועגען עפעס באַזאָרגן, איז געווען אויף דעם טיש לאַטקעס פון קעז, מיט קאַקאָ פאַר טרינקען.

— דאָס זיינען געווען רייכע אידן, וואָס זיינען געווען אַנגעשטעלט פון מלוכה צענטער אויף צו באַזאָרגן אַלעמען מיט די פּראָדוקטן —

זיי האָבן מיר מכבד געווען דאָס צו פאַרבייסן, ביי זיי איז געווען כשר, איך האָב שוין פאַרגעסן וואָס פאַר אַ טעם האָבן אַזעלכע מאכלים, פונדעסטוועגן, האָב איך זיך איינגעהאַלטן, און האָב זיך צו קיין זאַך ניט צוגערירט. דאָס איז געווען פון גאווה, זיי זאָלן ניט רעכענען אַז זיי האָבן אַנגעהאָדעוועט אַ הונגערדיקע.

אָוועקגייענדיק פון דאָרט, בין איך געווען זייער צופרידן וואָס איך בין איינגעשטאַנען דעם נסיון. מען זאָל דאָס קיינמאָל ניט איבערלעבן, דאָס איז אַ גרויסע שטאַרקייט. אין אַזאַ לאַגע, ווערט אַ מענטש עפעס ענליך צו אַ חיה, דער אינסטינקט פון הנאה האָבן פון עסן איז זייער גרויס. געווען אַזעלכע וואָס האָבן דאָס ניט איבערגעטראָגן, און געווען אַזעלכע וואָס האָבן זיך אַזוי נידעריק אַראַפּגעלאָזן — זיך מיט קיין זאַך ניט גערעכנט — פשוט גיין בעטן ברויט און נאָך אַזעלכע זאַכן, אַבי האָבן וואָס צו עסן.

* * *

א סדרה מיט האַקן האַלץ

צווישן די עוואַקואַרטע באַקאַנטע איז געווען אַ חאַרקאָווער איד, אַ גאַנץ פאַרמעגליכער, ער האָט געקויפט אַ וואָגן מיט פּערד, און פּלעגט פאַרן ווייט אין אַ וואַלד אָנהאַקן האַלץ אַזעלכע – סאָקסאול²¹², דאָס האָט געברענט שייך און געמאַכט אַ גוטן פּייער. ער האָט געמאַכט פון דעם אַ געשעפט אויף צו לעבן פון דעם, האָט ער אונז אויך געבראַכט אַ וואָגן האַלץ, וואָס מיר האָבן אַריינגעלייגט אין דער סוכה²¹³ וועלכע מיר האָבן אַליין צו געסטראָיעט²¹⁴. אין דעם הינויכט²¹⁵, איז געוואָרן אַ ביסל גרינגער.

האַבענדיק די האַלץ, האָט זיך ביי אונז אָנגעהויבן אַ סדרה מיט צוהאַקן די האַלץ, מיר זיינען אויף דעם קיין ספּעציאַליסטן ניט געווען, דער רומענישער²¹⁶ פאַמעשציק²⁰¹, האָט זיך דערמאַנט ווי אַזוי זיינע דינער פּלעגן דאָס אַמאַל טאָן פאַר אים, און האָט זיך גלייך אויסגעלערנט, און האָט אַליין געהאַקט די האַלץ.

מיר האָבן זיך מיט שוועריקייטן אויך איינגעאַרדנט, נאָר מיר זיינען געווען זייער מיד, אָן פיזישע כחות, ווערט איבער אַלץ שוואַכער.

* * *

חודש תשרי

געקומען די צייט נענטער צו ימים־טובים²¹⁷, אַזוי ווי דעם פּריערדיקן יאָר²¹⁸, האָבן מיר ימים נוראים געדאַוונט פאַרשפּאַרט ביי זיך אין צימער, באַהאַלטן זיך אַז קיינער זאָל ניט זען – האָבן שוין דעם יאָר די

(212) עציין (Haloxylon).

(213) ראה לקמן ע' 000.

(214) שבנינו בעצמנו.

(215) של הסקת הדירה.

(216) ראה לעיל ע' 000.

(217) הרבנית עוברת כאן לספר על החלק האחרון של תקופת הגלות, והכוונה היא לחודש

תשרי תש"ד.

(218) תש"ג.

עוואַקואַירטע אידן געדונגען אַ דירה ערגעץ ווייט אין דאָרף, ניט אין צענטער, און דאָרט האָט מען געמאַכט אַ מנין. אַ ספר-תורה, האָט מען אונז צוגעשיקט פון אַבלאַסטי קזיל-אַרדאָ. עס איז געווען אַ היפשער עולם, מענער און פרויען, יונגע און אַלטע, פון אַלע-ערליי קאַטעגאָריעס מענטשן.

געוויינליך, האָט ער זיי אַלץ געהייסן ווי זיך צו פירן, און מען פלעגט אַלץ קומען מיט ישוב-הדעת'ן ווי אַזוי דורכפירן. ווייל אַז ער זאָל אָנפירן מיט דעם בגילוי, האָט געקענט שאַטן דעם ענין בכלל, און געוויינליך פאַר זיך אַ רעה. ער האָט זיך אָבער מיט דעם ניט גערעכנט און עס איז דורכגעאַנגען בשלום.

* * *

אַ יוגנערמאַן קוקט אַריין אין שטוב יום כיפור

מיט אַ יאָר פריער²¹⁸ יום-כיפור, געדיינק איך, זיינען מיר געזעצן אין דרייען, דער דריטער איז געווען דער פאַרשיקטער איד וואָס איז ביי אונז געווען אַלע ימים-טובים. אַ מחזור האָב איך געבראַכט פון דער היים, דעם טעם וואָס מען האָט געפילט אין דעם דאָוונען, בין איך ניט אומשטאַנד איבערגעבן.

דאָוונענדיק, האָבן מיר דערזען דורך דעם פענצטער (כאָטש דער פאַרהאַנג איז געווען פעסט צוגעריכט, אַז מען זאָל גאַרניט זען) אַז אַ יוגנערמאַן קוקט אַריין אין שטוב, און געוויינליך, האָט מען זיך דערשראָקן, אפשר איז דאָס אַ שפיאָן. דער אורח האָט אים מורא געהאַט אַריינצולאָזן אין שטוב, נאָר אישי ז"ל, האָט אָפגעשפאַרט די טיר, און האָט אים געהייסן אַריינגיין.

דאָס איז געווען אַ יוגנערמאַן אַן אַרויסגעשיקטער פון ליטע. – וואו זיינע עלטערן זיינען אַהינגעקומען, האָט ער ניט געוואוסט – מען האָט אים דאָרט מאָביליזירט אויף אַרבעט.

ווען ער איז אַ מאָל געפאַרן מיט זיין פּור²¹⁹ האָט ער באַמערקט מײן

מאן, און האָט גלייך מחליט געווען אַז ער מוז אויסגעפינען וואו דער איד וואָוינט. עפעס האָט ער געזען אין זיין פנים – אַזוי האָט ער דערציילט – אַז יום כיפור וועט ער קענען לעבן אים זיך אויסוויינען. דאָס איז געווען מיט אַ וואָך פריער, און פאַר דער צייט האָט ער דעם אַדרעס געפונען.

דער יונגערמאַן האָט אַ סך תפילות געקענט אויסווייניק. ביז עלף אַזייגער האָט ער געאַרבעט, אַרום געפאַרן מיט דעם פּור. בעטן מען זאָל אים באַפרייען אויף דעם טאָג, האָט ער מורא געהאַט, האָט ער ביז האַלבן טאָג געאַרבעט, און צוועלף אַזייגער איז ער שוין געווען ביי אונז אין שטוב, אָנגעטאַן ניט אין די בגדי־חול.

אין אַ האַלבע שעה אַרום, איז אַריינגעגאַנגען אַ אידענע, אַ דערשראָקענע. זי איז געקומען מיט איר מאַן פון ניקוליוב, זי האָט זיך באַ עמיצן דערוואוסט אַז מיר וואָוינען דאָ, זי האָט געוואָוינט פיר קילאָמעטער פון אונזער דאָרף. דער מאַן אירער האָט געזאָגט, אַז גיט קען אזוי טאָן מיט אידן, וויל ער גאַרניט דאַוונען, און די פרוי האָט געזאָגט, אַז זי וויל איצט דאַוונען מער ווי אַלע אירע יאָרן, איז זי געגאַנגען אַזאַ שטרעקע צו פּוס, די אידענע האָט געפאַסט געוויינליך. און זי האָט נאָך מורא געהאַט פרעגן אונזער אַדרעס, וויל צוגיין צו אַ רב, און נאָך אַ פאַרשיקטן דערצו, האָט מען געדאַרפט זיין זייער פאַרזיכטיק.

זעענדיק די מסיבה מתפללים, און די באַדינגונגען, יעדערער מיט זיין פאַרביטערטער האַרץ – איך ווייס ניט וואָס קען אַרויסרופן אַזאַ צובראַכנקייט.

* * *

היווצרותו של יישוב יהודי

במשך¹⁰⁰ כל העת הופיעו באזורנו תושבים יהודים חדשים, מהערים שפוננו מיושביהן בשל המלחמה. ביניהם היו גם כמה ממכרינו. כך נעשינו מוכרים בכל האזור.

מצד אחד נעמה לנו העובדה שהולך ונוצר יישוב יהודי כלשהו, אולם מצד שני החילונו להרגיש את השינוי במצבנו בכלל. ואכן, גם בגשמיות היה המצב בלתי־נעים בעליל. הכל השתדלו לסייע לנו, אולם עצם הצורך להזיקק לעזרה שכזו אין בו משום הרחבת הדעת יתר על המידה.

הכבוד הגדול ביותר שרחשו לנו אנשים אלו התבטא בפשטות בכך שהם נהגו לבוא לבלות מעט במחיצתנו, לאחר שכבר שלא הורגלנו בכך זמן רב. מאחר שהגיעו לאזור משפחות הרבות, היו אנשים ונשים מגיעים לבקרנו, ומפעם לפעם היו באים להתייעץ אתנו.

כך הפכו חיינו להיות דומים יותר ויותר לחיים רגילים. אך הזמן שעבר השפיע רבות, ובחלל האוויר החלה לרחף המחשבה — ומה הלאה?

בינתיים הגיעו גלי־חום כבדים, ובריאותנו נחלשה. מהנעשה בביתנו היינו מנותקים לחלוטין בשל התלקחות המלחמה. רק מפעם לפעם הבקיעו את החומה מכתבים באמצעות נוסעים שנמלטו מעריהם למקומות רחוקים, ומכתבים אלו הזכירו לנו את חיינו בעבר עם ידידינו הטובים, לא בכדידות כחיינו היום.

ושוב: "מה נאכל?"

שאלת "מה נאכל" עמדה בפנינו במלוא עוצמתה. אין זה נעים להרבות לדבר על כך, אך כשאדם אינו אוכל לשובע זמן רב, ולעתים הוא אף סובל פשוט מרעב — הופכת בעיית המזון לעיקר מחשבת הקיום; מתעורר בו רצון להשקיע כוחות כדי שלא ללכת לאבדון, מתוך פחד מתמיד מיום המחרת.

---

(100) כאן מסתיים תיאור התקופה הראשונה של הגלות (ת"ש-תש"א) על סדר הזמנים. מכאן עוברת הרבנית לתיאור כללי וממצה של השנים הבאות, ולאחר־מכן חוזרת לתיאור מפורט של השנה האחרונה (תש"ד).

נהגנו תמיד לחפש מקומות חדשים שבהם נוכל להשיג קמח כדי לאפות "לעפיאשקעס" – מין לחם שטוח שהיו אופים על בסיס שמרים או סודה¹⁰¹.

כדי לאפות לחמים אלו היינו מתרוצצים (בעיקר אני, שכן רציתי לשמור עליו מפני מלאכה זו) ומלקטים שיחים קטנים שהתייבשו בשמש הקופחת, או מיני עשבים עבים שהתייבשו כל-כך עד שהיו בוערים כקש. חומרי בערה אלה היו נשרפים תוך רגע קט, ולכן היה צורך ללקט תמיד עוד ועוד מהם.

ביום, תחת השמש היוקדת, לא ניתן היה לצאת ללקט; ואילו בלילה, כשנעשה קריר יותר – עקצו היתושים, וגם אז היה צורך למהר במלאכה, כלומר – למהר ולבחור את הזרדים היבשים יותר, ומיד לחזור אל החדר, שבו הכל היה סגור ומסוגר, כדי למנוע מהיתושים להיכנס פנימה.

סגולה נוספת לגירוש החרקים המעופפים היתה העלאת עשן סמיך. וכך, כשהתעורר בנו הרצון לשבת מעט באוויר הפתוח, לאחר היום הקשה – נאלצנו להבעיר מיני חומרים שאינם מפיקים אש (כדי שלא ייווצר אור שימשוך את החיידקים), אך מעלים עשן כהה. לעתים קרובות נושבות שם רוחות חזקות, וכשנשבה רוח תוך כדי ההבערה והעיפה את עשן הקש המעורב בבוץ היישר אל פנינו – היה זה טעם בלתי-נעים כלל וכלל. למרות כל זאת, העלאת העשן הועילה מאוד, שכן החרקים המעופפים הסתלקו בשל העשן. אלא שעם הזמן התנוונו איכשהו חושיהם של החרקים והם התרגלו לעשן. אז היינו צוחקים וממשיכים לחפש עצות כיצד להסתתר מפני אורחים בלתי-קרואים אלו...

כך נמשכו חודשי הקיץ. בעייתנו העיקרית היתה לספק לעצמנו מזון כדי שלא נצטרך לסבול רעב, ובכל פעם נאלצנו להשיג זאת בדרך אחרת. פעם השגנו גריסים לבישול דייסה, פעם – קמח, ופעם – "קוקוריזע"¹⁰² (מין קטניות טחונות). בזמנים שמצבנו הכספי היה טוב יותר – בישלנו אותם עם חלב וחמאה, והם היו טובים ומזינים.

אני זוכרת שנכנסתי פעם לאחד הבתים, גם זאת לשם סידור עניין מסויים, והיו שם על השולחן לביבות גבינה ומשקה קקאו לקינוח. בעלי-הבית היו יהודים עשירים, שהופקדו מטעם המרכז הממשלתי על

(101) "סודה לשתיה" – חומר מתפיח המשמש לאפייה.

(102) = תירס.

אספקת מצרכי מזון לכלל הציבור. הללו כיבדו אותי לטעום מן המאכלים (ביתם היה בית כשר), אך אני – על-אף שזה זמן רב ששכחתי מה טעמם של מאכלים כגון אלה – התאפקתי ולא קרבתי לאף אחד מהמאכלים. כל זאת מתוך רגש של גאווה וכבוד עצמי – כדי לא לתת להם את האפשרות לחוש שהאכילו אשה רעבה. בצאתי משם, הייתי שבעת-רצון מאוד מכך שעמדתי בנסיון.

אינני מאחלת לאיש חווייה שכזו. כדי לעמוד בכך נדרשת מידה רבה של עוז-רוח. במצב שכזה נעשה האדם דומה לחיה, והאינסטינקט ליהנות מהמזון מתגבר מאוד. היו אנשים שלא יכלו לסבול זאת, והיו שהידרדרו לשפל כה עמוק, עד שלא התחשבו בשום-דבר, אלא פשוט הלכו וביקשו לחם ודברים דומים, ובלבד שיהיה להם מה לאכול.

מבעל אחוזה לחוטב עצים

בין המפונים ממכרינו היה יהודי מחרקוב, אמיד למדי. הוא רכש עגלה עם סוסים, והיה נוסע הרחק אל היער כדי לכרות עצים ממין "סאקסאול"¹⁰³, הבוער היטב ומפיק אש טובה. הוא הפך עיסוק זה למקור פרנסתו. האיש הביא גם לנו עגלה מלאה עצים, אותם אחסנו בסוכה שבנינו בעצמנו¹⁰⁴. מאז הוקל לנו במקצת בנושא ההסקה.

לאחר שהעצים היו ברשותנו, החלה פרשה חדשה – חטיבת העצים. מומחים בנושא זה לא היינו. בעל-האחוזה מרומניה¹⁰⁵ נזכר כיצד פועליו היו עושים זאת למענו בעבר, ומיד למד את תורת החטיבה וחטב את העצים בעצמו.

כך פתרנו לעצמנו עם הזמן קשיים שונים, אם-כי היינו יגיעים מאוד בשל כך. ללא כוחות פיזיים הכל נעשה קשה יותר.

מניין לתפילות הימים הנוראים

בינתיים קרב זמנם של חגי חודש תשרי¹⁰⁶. אם בשנה הקודמת¹⁰⁷ התפללנו בימים הנוראים כשאנו נעולים בחדרנו, מסתתרים כדי שאיש

(103) = עציון.

(104) ראה לקמן ע' 000.

(105) ראה לעיל ע'...

(106) הרבנית עוברת כאן לספר על החלק האחרון של תקופת הגלות, והכוונה היא לחודש

תשרי תש"ד.

(107) תש"ג.

לא יראה אותנו — הרי בשנה זו שכרו כבר היהודים המפונים דירה באזור מרוחק בכפר (לא במרכז הכפר), וקיימו שם מניין לתפילות. ספר-תורה נשלח אלינו מעיר המחוז קזיל-ארדא. במניין השתתף ציבור רחב למדי — גברים ונשים, צעירים וזקנים, אנשים מכל הסוגים.

מטבע הדברים, בעלי הוא שהורה להם כיצד לנהוג בכל הפרטים, והם היו פונים אליו כל העת כדי להתייעץ כיצד להוציא הכל אל הפועל. אילו היה בעלי מנהיג את המניין בגלוי — היה הדבר מזיק לעצם העניין בכלל, ומאליו מובן שלבעלי היה הדבר עלול לגרום רעה. אולם בעלי לא התחשב בכך, והכל עבר בשלום.

לבבות שבורים ביום-הכיפורים

ביום-הכיפורים בשנה שעברה¹⁰⁷ — זוכרת אני — ישבנו בחדרנו בשלושה (השלישי היה היהודי הגולה שהתארח אצלנו בכל יום-טוב). מחזור — הבאתי מביתי. את הטעם שהרגשנו אז בשעת התפילה — אין באפשרותי לתאר.

תוך כדי תפילה — זוכרת אני — הבחנו דרך החלון (על-אף שהווילון כיסה את החלון היטב, כדי שלא ניתן יהיה לראות דרכו) באדם צעיר המציץ אל תוך הבית. מובן שנבהלנו מאוד, שמא מדובר במרגל. האורח פחד להכניס את האיש הביתה, אולם בעלי ז"ל פתח את מנעול הדלת והורה לו להיכנס.

היה זה גולה צעיר מליטא. לאן התגלגלו הוריו — לא ידע; אותו עצמו גייסו ושלחו לשם לעבודת כפייה. פעם, כשנסע בעגלה במסגרת עבודתו, הבחין בבעלי, ומיד החליט שעליו לברר היכן הוא מתגורר. הוא ראה איכשהו בפניו של בעלי — כך סיפר — שבמחיצתו ייקל עליו לשפוך את לבו ביום-הכיפורים. הדבר היה שבוע לפני יום-הכיפורים, ובמהלך שבוע זה עלה בידו למצוא את כתובתנו.

הצעיר ידע תפילות רבות בעל-פה. עד השעה אחת-עשרה עבד, נוסע ממקום למקום בעגלתו. הוא פחד לבקש שישחררוהו מעבודתו ליום זה, ולכן עבד כמחצית היום, ובשעה שתיים-עשרה כבר היה בביתנו, כשבגדי החול כבר אינם עליו.

כעבור מחצית השעה נכנסה לחדרנו יהודייה, כולה פחד וחרדה. היא הגיעה לכאן מניקולייב עם בעלה, ושמעה ממישהו שאנו מתגוררים כאן. מקום מגוריה היה במרחק ארבעה קילומטרים מכפרנו. בעלה טען שאם הקב"ה יכול היה לעולל כך לעם ישראל — אין הוא רוצה להתפלל

אליו; האשה, לעומת זאת, טענה שדוקא עכשיו רוצה היא להתפלל יותר מבכל השנים, ולכן צעדה את המרחק הרב ברגל — כשהיא שרויה, כמובן, בצום, ובנוסף לכך חוששת לשאול לכתובתנו, שכן הליכה אל רב — ולא עוד אלא רב גולה — היתה מעשה שהצריך זהירות רבה.

בראותי התכנסות זו של מתפללים, איש איש עם תנאי חייו הקשים ולבו השבור — אינני יודעת מה עוד יכול לגרום שברון־לב כה גדול.

נדפס על ידי ולזכות

יוסף יצחק הכהן בן רישה

וזוגתו מרת **נחמה דינה** בת **מלכה רייזל**

אוריאל צבי הלוי בן גיטל עטל

וזוגתו **בתי'** בת **שרה מינדל**

שלום דובער בן **רבקה נעמי**

וזוגתו מרת **אסתר** בת **מרים**

בנימין בן חדוה

וזוגתו מרת **רבקה רחל** בת **אסתר שיינדל**

ומשפחתם שיחיו לאריכות ימים ושנים טובות

להצלחה רבה ומופלגה בטוב הנראה והנגלה

בכל אשר יפנו בגשמיות וברוחניות

ולנחת רוח יהודי חסידותי מתוך שמחה וטוב לבב